

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

- спостереження за природою під час екскурсій до лісу, парку, скверу, річки, озера, ставка, джерела;
- залучення дітей до посильної праці в природі та природоохоронної діяльності, до участі в народних іграх, відгадуванні загадок, до перевірки народного прогностика;
- дослідницька діяльність, участь у МАН;
- виготовлення виробів із природних матеріалів, композицій із рослин;
- відвідування художніх музеїв, виставок, книжкових магазинів, ботанічних садів, зоопарків.
- участь в акціях «Біошит», «Парад квітів біля школи», «Плакаємо сад» «Птах року», «Допоможемо зимуючим птахам» тощо.

У процесі підготовки та проведення згаданих вище форм роботи для формування правильного екоцентричного світобачення використовуємо наочні, практичні, словесні методи та різні прийоми: показ, пояснення, «наближення» об'єкта спостереження до дітей, порівняння.

Така робота не оминає дитячих сердець, збагачує, виховує в них почуття відповідальності за природу, змушує оберігати її не лише для себе, а для майбутніх поколінь.

Література:

1. Акопян В. Феномен екологічної свідомості в царині сучасного наукового дискурсу / Акопян В. // Вища освіта України. – 2011. – №1. – С. 27-31.
2. Вишневська С.М. Виховання екологічного способу мислення / Вишневська С. // Біологія (Основа). – 2014. – №16-18.
3. Водько О.Л. Екологічне виховання учнів під час вивчення біології в 10 та 11-х класах/О.Л.Водько // Біологія (Основа). – 2014. – №22-24. – С.10-19.
4. Шушкевич Н.Д. Формування здоров'язберігаючих компетентностей учнів під час вивчення шкільного курсу біології / Шушкевич Н.Д. // Біологія (Основа). – 2013. – №16-18. – С. 5-14.

Перерва І. В.*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

У статті обґрунтовано необхідність соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, висвітлено принципи її організації, методи, форми та етапи проведення.

Проблема трудової міграції існує в Україні вже багато років. В умовах зростаючої економічної кризи, з метою вирішення матеріальних проблем усе більше українців надають перевагу пошуку роботи за кордоном і стають трудовими мігрантами.

Вивченню різних аспектів явища зовнішньої трудової міграції та її впливу на дітей заробітчан присвячено цілий ряд наукових праць вітчизняних дослідників. Зокрема, трудову міграцію населення як соціальну та соціально-педагогічну

* © Перерва І. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

проблему розглядають у своїх роботах І.Лизун, І. Гнибіденко, О. Леонтенко, О. Хомра, С. Чехович, вказуючи на те, що батьки готові надовго розлучитися зі своїми дітьми заради їх же благополуччя. Так, 86% мігрантів, за їх власним твердженням, заробляють гроші на освіту дітей, 72% – на будівництво та придбання житла, 69% – на забезпечення щоденних потреб нащадків [3, с. 15]. Однак, виїжджаючи працювати за межі країни, вони змушені жертвувати сімейними цінностями та ставити під загрозу успішність процесу розвитку й виховання власних дітей. У зв'язку із цим складною сімейною проблемою, яка переростає в соціальну, є виховання дітей трудових мігрантів, залишених в Україні, особливо у випадках тривалої відсутності обох батьків. Нині такі діти залишаються практично не захищеними ні у психологічному, ні у правовому відношенні. Підтвердження цього знаходимо у працях Н. Гевчук, де відзначається, що «діти, батьки яких перебувають за кордоном, – це категорія, яка потребує підтримки не лише з боку близьких та рідних, але й, у першу чергу, з боку держави, соціальних служб, освітніх закладів, міської влади та правоохоронних органів» [1, с.387].

Питаннями соціально-педагогічної та психологічної роботи й організації виховання дітей заробітчан займаються Н. Гевчук, В. Андреєнкова, Т. Дорошок, М. Євсюкова.

Однак, не дивлячись на активізацію діяльності щодо вивчення зазначених проблем, підвищення рівня надання соціально-педагогічної допомоги і підтримки дітям заробітчан залишається актуальним питанням сучасної соціально-педагогічної теорії та практики. У зв'язку із цим метою нашої статті є висвітлення змісту та завдань соціально-педагогічної роботи, спрямованої на вирішення проблем і задоволення потреб дітей трудових мігрантів.

Залишення батьками-заробітчанами дітей під наглядом бабусь, дідусів та інших родичів – осучаснена причина дитячої бездоглядності. Масового характеру це явище набуло в західних регіонах нашої держави. Так, лише у Львівській області у 22 тис. дітей один із батьків перебуває на заробітках за кордоном, у 4 тис. – обидва [6, с.164]. Діти залишаються бездоглядними, адже старше покоління у зв'язку зі станом здоров'я, зайнятістю у домашньому господарстві не в змозі приділити їм належної уваги. Отже, цю категорію дітей можна віднести до «групи ризику», тому що саме вони часто опиняються в складних життєвих обставинах, стикаються із проблемами в навчанні, психічному розвитку, соціальній адаптації, взаєминах із дорослими й однолітками, соціалізації в цілому.

«Ризик» означає можливість, велику вірогідність чогонебудь, як правило, негативного, небажаного, що може статися або не статися. Тому, коли говорять про дітей «групи ризику», мають на увазі, що ці діти знаходяться під впливом небажаних чинників, які можуть спрацювати або не спрацювати. Фактично мова йдеться про два боки ризику. З одного боку, це ризик для суспільства, який можуть створювати діти зазначеної категорії.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

З іншого боку, такі діти розглядаються фахівцями, насамперед, з огляду на той ризик, якому постійно піддаються вони самі: ризик втрати життя, здоров'я, нормальні умови для повноцінного розвитку і т. д. [5, с. 6-9].

У сучасних соціальних умовах навряд чи можна знайти дітей, які взагалі б не піддавалися впливу чинників ризику тою або іншою мірою. Однак зрозуміло, що найбільшому ризику піддаються діти з неблагополучних сімей або діти, які з тих чи інших причин виховуються без батьків, позбавлені батьківської уваги й турботи. Саме в такій ситуації опиняються діти заробітчани, коли їхні батьки виїжджають працювати за кордон.

З огляду на вище зазначене можна стверджувати, що такі діти потребують особливої уваги з боку фахівців із соціальної педагогіки.

Робота з дітьми трудових мігрантів вимагає перегляду усталених стосунків і стереотипів. Батьки є – і водночас вони відсутні. Це ускладнює ефективність впливу на дитину, заважає застосовувати єдині вимоги до неї та співпрацювати з сім'єю в інтересах і на захист дитини. а потрібна максимальна увага до особистості, її потреб і проблем у позанавчальний час та в процесі навчання: необхідно опікуватися її настроями, самопочуттям, самооцінкою, намірами. Як підкреслює М.В.Євсюкова, особливих підходів вимагають питання формування в дітей трудових мігрантів позитивної моделі сімейного життя, виховання, профорієнтації, трудового й морального еталонів. Це пов'язано із тим, що приклад батьків не завжди є гідним для наслідування [4, с.125].

В. Сподар вказує, що майже всім дітям трудових мігрантів властива одна характерна риса – *порушення соціалізації*, що проявляється по-різному: нездатність адаптуватися до незнайомого середовища, до нових обставин, порушення статевої орієнтації, утрата або відсутність ціннісних орієнтацій, норм моралі й моральності, бездуховність, утрата інтересу до знань, шкідливі звички, жорстокість, агресивність, лінощі [7, с.13].

Оскільки діти заробітчани не мають змогу повноцінно спілкуватися з батьками, їхня соціалізація відбувається поза сім'єю, під дією різного роду чинників. Найбільший вплив на становлення особистості дітей, батьки яких знаходяться на заробітках, має Інтернет. При цьому не виявляється відчутного впливу друзів на процес становлення особистості дитини; на процес її соціалізації практично не впливають художня література та вчителі. Тобто маємо ситуацію, за якої сім'я втрачає функцію основного агента соціалізації, а реальне соціальне середовище її комунікації та виховання замінюється «віртуальним». Ці та інші особливості дітей трудових мігрантів потребують корекції, їх слід навчати впевненості в собі, важливо сформувати поняття про сенс життя та особистісні цінності; уміння мати свою особисту думку [1, с.390].

Доцільним у цьому контексті буде звернути увагу на використання організаційних соціально-педагогічних технологій та соціально-педагогічних технологій індивідуальної роботи

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

з дітьми заробітчан.

Організаційні соціально-педагогічні технології повинні бути спрямовані на виявлення дітей трудових мігрантів, діагностику їхніх проблем, розробку програм індивідуальної та групової роботи та забезпечення умов їх реалізації. Ці функціональні напрями діяльності соціального педагога обумовлюють необхідні етапи і складові соціально-педагогічної технології:

1. *Формування банку даних дітей заробітчан:* дозволить організувати взаємодію різних структур, що розв'язують проблеми неповнолітніх. Ініціатива створення цілісного банку даних повинна належати соціальному педагогу і здійснюватися ним спільно з працівниками навчальних закладів та спеціалістами соціальних служб. У цілісний банк даних включаються відомості про проживаючих у мікрорайоні освітньої установи дітей та підлітків, чиї батьки (один або обоє) виїхали працювати за кордон. На даному етапі роботи соціальний педагог виступає в якості дослідника і організатора взаємодії різних організацій, покликаних надавати допомогу дітям.

2. *Діагностика проблем* особистісного й соціального розвитку дітей, які потрапляють у сферу діяльності соціального педагога. Ця функція необхідна для уточнення соціальних і психолого-педагогічних особливостей кожної дитини, відомості про яку надійшли до банку даних. Для цього соціальний педагог працює з дитиною, її родичами, з класним керівником, учителями з метою з'ясування ситуації, у якій перебуває дитина. У ході діагностичної роботи соціальний педагог вивчає індивідуальні особливості дитини та виявляє її інтереси й потреби, труднощі і проблеми, конфліктні ситуації, відхилення в поведінці, визначає їх причини, відстежує причини виникнення конфліктних ситуацій; досліджує умови та особливості мікросередовища життєдіяльності дитини.

3. *Розробка й затвердження програм соціально-педагогічної діяльності з дітьми заробітчан.* За результатами діагностики соціальний педагог визначає сутність проблем, підбирає адекватні соціально-педагогічні та психологічні засоби для їх ефективного вирішення як на індивідуальному рівні, так і під час роботи в групах. Індивідуальні соціально-педагогічні програми розробляються з метою надання своєчасної соціально-педагогічної допомоги та підтримки дитині. Групові програми розробляються для вирішення проблем певної групи дітей, виявлених у ході діагностики. Усі розроблювані програми повинні відповідати наступним характеристикам: доцільності методів, форм і засобів соціально-педагогічної діяльності, доцільності залучення різних фахівців та служб; прогнозованості; вимірюваності очікуваних результатів. Проекти індивідуальних та групових програм експертуються й рецензуються соціально-психологічною службою, науковими консультантами і виносяться на обговорення методичної або педагогічної ради освітньої установи.

4. *Забезпечення умов реалізації програм.* Соціальний педагог, залежно від цілей і завдань програм, виступає посеред-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

ником між учнем і освітньою установою, сім'єю, середовищем, фахівцями різних соціальних служб, організацій, і виконує одночасно кілька ролей: визначає участь і відповідальність усіх залучених до реалізації програми сторін; сприяє організації та здійсненню індивідуальних соціально-педагогічних програм; організовує, координує, контролює і бере участь у реалізації групових програм; відстежує результати; інформує усіх учасників соціально-педагогічної діяльності з дітьми трудових мігрантів про хід здійснення роботи, її результати, проблеми та перспективи.

5. *Консультування осіб, зацікавлених у вирішенні соціально-педагогічних проблем дітей заробітчан.* З цією метою соціальний педагог проводить у школі, у встановлені робочим розкладом дні та години, консультації для учнів, їхніх батьків чи осіб, які тимчасово виконують батьківські функції щодо них, учителів та інших осіб, які звертаються за підтримкою чи допомогою.

6. *Міжвідомчі зв'язки соціального педагога.* Працюючи у складі соціально-психологічної служби освітньої установи, соціальний педагог планує та здійснює свою роботу в тісному контакті з психологом та іншими спеціалістами служби, а також із фахівцями центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служб у справах дітей.

Реалізація функціональних напрямів діяльності соціального педагога в рамках організаційної технології створює основу для застосування певних соціально-педагогічних технологій індивідуальної роботи з дітьми, батьки яких працюють за кордоном [2, с. 119-124].

Соціально-педагогічні технології індивідуальної роботи з дітьми трудових мігрантів також мають свої складові та етапи, кожен з яких має власне цільове, локальне призначення:

- дозволяє конкретизувати особливі проблеми дитини (при цьому динамічність і мінливість її стану беруться в технології за основу і враховуються як на момент первинної діагностики, так і під час подальшої роботи з дитиною, і після закінчення соціально-педагогічної взаємодії фахівця й дитини);

- змістовно пов'язаний із наступним і попереднім етапами таким чином, що невиконання завдань будь-якого з етапів на практиці призводить до необхідності його виконання або повторення знову, але зазвичай уже в умовах погіршеної соціально-педагогічної ситуації;

- сам по собі може розглядатися як інструмент стабілізації стану дитини, бо, як показує практика соціально-педагогічної роботи, приблизно в 10% випадків самого факту педагогічної уваги до проблем дитини достатньо для здійснення позитивного впливу.

Зміст тієї чи іншої соціально-педагогічної технології індивідуальної роботи визначається конкретною проблемою дитини. Найбільш часто використовуваними в роботі з дітьми «групи ризику» є такі технології соціально-педагогічної діяльності, як: консультування, профілактика, корекція, реабілітація, терапія.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Доцільним є застосування вказаних технологій і стосовно дітей трудових мігрантів.

Технологія *консультування* в соціально-педагогічній діяльності представляє собою роботу спеціаліста, спрямовану на допомогу клієнтові в усвідомленні його проблем, подоланні конфліктів, розв'язанні складних життєвих ситуацій, гармонізації стосунків з оточуючими та із самим собою.

Соціально-педагогічна *профілактика* спрямована на запобігання можливих фізичних, психологічних або соціокультурних відхилень в окремих індивідів або груп ризику, попередження, обмеження та локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі.

Метою *корекції* як технології соціально-педагогічної діяльності є виправлення тих особливостей психологічного, педагогічного, соціального плану, які не відповідають прийнятним у суспільстві моделям і стандартам.

Технологія *реабілітації* використовується для відновлення порушених або втрачених індивідом суспільних зв'язків і відносин, його соціального статусу, здатності до нормального соціального функціонування.

Застосування *терапевтичних* технологій має на меті надання допомоги особі або групі осіб у питаннях урегулювання почуттів, емоцій, думок, ставлень та зняття психологічних симптомів, які викликають занепокоєння й дискомфорт.

Усі зазначені технології соціально-педагогічної діяльності сприяють досягненню її основної мети і забезпечують ефективність та результативність роботи [2, с.127-130].

Ураховуючи специфіку проблем і потреб дітей трудових мігрантів як представників «групи ризику», К. Левченко, І. Трубавіна, І. Цушко пропонують здійснювати соціально-педагогічну діяльність з ними, приділяючи особливу увагу таким напрямкам:

1. Первинна профілактика проблем дистантних сімей (інформування про проблеми дітей трудових мігрантів, права і потреби дітей, відповідальність батьків та родичів за дітей, формування сімейних цінностей, відповідального батьківства в усіх батьків, показ позитивних зразків сімейного життя, сімейного виховання, ресурсів для задоволення потреб сім'ї).

2. Вторинна профілактика проблем дистантних сімей: коли батьки мають намір виїхати на заробітки і прагнуть до співпраці з педагогічними працівниками щодо пом'якшення впливу проблем їх відсутності на дітей у майбутньому. Тут доцільною є робота щодо укріплення сім'ї, навчання виявленню почуттів, активному слуханню дітей. Це можливо, якщо батьки довіряють педагогічним працівникам і повідомляють про свій від'їзд.

3. Третинна профілактика проблем дистантних сімей: коли дитина залишається без батьків, виникає необхідність ізолювати її від негативних чинників, впливів, пом'якшити їх, зберегти й розвинути в дитині позитивне, зв'язки з батьками, включивши її в позитивно соціалізуюче середовище в навчанні, дозвіллі.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

4. Супровід, у тому числі й патронаж дитини та її оточення на час від'їзду батьків: спільна робота педагогічних працівників закладу освіти, суб'єктів захисту дитини в районі (місті, селі) щодо подолання серйозних проблем, які виникають у дитини в різних сферах життя, зацікавленість долею дитини щодня і, у разі необхідності, об'єднання зусиль, ресурсів для їх подолання.

5. Реабілітація дитини, сім'ї після повернення батьків: налагодження взаєморозуміння, стосунків, відновлення почуттів, розв'язання тих проблем, що накопичились за відсутності батьків і можуть бути розв'язаними тільки ними, оскільки саме батьки мають право всюди захищати і представляти свою дитину, її права, інтереси [4, с. 49].

Таким чином, соціально-педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів має бути спрямована на забезпечення умов для їхнього нормального життя, розвитку, виховання й соціалізації, надання їм кваліфікованої соціально-педагогічної та психологічної допомоги, захист їхніх прав та задоволення потреб. У загальному вигляді технологія такої діяльності може складатися з наступних етапів:

- виявлення дітей, батьки яких виїхали працювати за кордон, та створення інформаційної бази даних про такі сім'ї;

- установа контактної взаємодії з цими дітьми і діагностування їхніх специфічних проблем;

- визначення мети та завдань, складання індивідуального плану соціально-педагогічної діяльності з кожною дитиною, визначення необхідних форм, методів, засобів, методик і технологій роботи;

- безпосередня індивідуальна робота спеціалістів (соціального педагога, психолога, педагога) з дитиною, надання їй конкретної допомоги, захист прав та представництво інтересів; залучення до групової діяльності; налагодження стосунків і взаємодія з оточенням дитини (батьками, родичами, друзями тощо);

- аналіз здійсненої роботи, оцінка її результативності, а в разі виникнення нових або глибоко прихованих проблем внесення необхідних змін та коригування процесу надання допомоги.

Такий алгоритм соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, ми вважаємо, буде доцільним, однак для досягнення більшої ефективності зміст даної роботи повинен складатися на основі існуючих теоретичних наукових розробок та накопиченого досвіду соціально-педагогічної діяльності.

Література:

1. Гевчук Н. Організація виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах загальноосвітнього навчального закладу / Н. Гевчук // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації: український науковий журнал. – 2011. – № 2. – С. 387–390.
2. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

3. Лизун І. Ф. Соціальні потреби дітей трудових мігрантів /І. Ф. Лизун // Педагогічний альманах. – 2011. – № 11. – С. 244 – 248.
4. Пігіда В. М. Проблема зовнішньої трудової міграції населення: соціально-педагогічний аспект / В. М. Пігіда // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 4. – С. 12-14.
5. Соціально-педагогічна робота з дітьми групи ризику: [монографія] / С. Я. Харченко, Л. В. Кальченко, Г. Д. Золотова, С. В. Горенко. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – 145 с.
6. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: [навч.-метод. посіб.] / В. Л. Андреевкова, Т. О. Дорошок, М. В. Євськова та ін.] / Український наук.-метод. центр практичної психології та соціальної роботи; Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна» / [заг. ред. К. Б. Левченко]. – К.: ФОП «Купріянова», 2007. – 240 с.
7. Сподар В. С. Діти трудових мігрантів / В. С. Сподар // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 4. – С. 14-18.

Пономарьова О. Б.*

РОЛЬ «ШКОЛИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ» В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ

У статті висвітлено результати дослідження, здійсненого педагогічним колективом Каланчацької ЗОШ I-III ступенів №1 Каланчацької районної ради щодо створення соціально-педагогічних умов соціального становлення учнів. Представлено комплексну Програму розвитку школи, схарактеризовано управлінські проекти, викладено моніторингові дані.

В умовах інноваційних освітніх змін важливого значення набувають питання, пов'язані із соціалізацією учнів на основі компетентнісного підходу. Життєва компетентність особистості – це здатність до якісного життя; розуміння своєї місії як людини, громадянина, який несе відповідальність як за своє життя, так і за майбутнє родини, держави; це вміння змінювати себе відповідно до обставин, постійно рухатися вперед, тобто еволюціонувати духовно й фізично через власне самовдосконалення [3]. Саме у процесі спільної діяльності і спілкування батьків, учителів, громадськості формується соціальність учня – культура мислення й культура почуттів, культура духовного життя й культура поведінки.

У Концепції позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі зазначено, що метою сучасного освітнього процесу є не тільки формування необхідних компетенцій та надання ґрунтовних знань із різних предметів, а й формування громадянина, патріота; інтелектуально розвиненої, духовно й морально зрілої особистості, готової протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе й оточуючий світ [1]. З огляду на це постає необхідність створення в школі сприятливих умов для творчого самовдосконалення учнів, підготовки їх до подальшого життя, вироблення вміння практично і творчо застосовувати здобуті знання для розв'язання головного завдання – становлення високосвідомої особистості.

* **© Пономарьова О. Б.**